

СТАНОВИЩЕ

От член на НЖ: доц. д-р Кирил Кирилов от Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“, Българска академия на науките.

Автор на дисертационния труд: Кремена Дюлгерова

Тема на дисертационния труд: „Организация на лексиката в лексико-семантични групи (по материали от златоградския говор)“.

Дисертационният труд „Организация на лексиката в лексико-семантични групи (по материали от златоградския говор)“ е посветен на говора на с. Долен, Златоградско и става дума за родопски диалект, който досега не е бил обект на самостоятелно проучване. Основната цел на изследването е да представи лексиката на говора на с. Долен като система. Целта на труда е постигната след успешно изпълняване на няколко конкретни задачи: събиране на автентичен материал; описание на основните особености на говора; класифициране на събрания лингвистичен материал в лексико-тематични групи; анализ на лексикалните единици. обобщение на резултатите от проведеното изследване. Обект на изследване е лексикалната система на с. Долен, Златоградско, а предмет се явяват лексемите, които са класифицирани в лексико-тематични и лексико-семантични групи и подгрупи, според семантичните отношения между тях.

Дисертационният труд се състои от 230 стр., организирани в следните части: „Увод“, „Теоретична основа на изследването“, „Основни фонетични и морфологични особености на говора“, „Класификация на

диалектната лексика в лексико-тематични и лексико-семантични групи и подгрупи“, „Обобщение на лексико-семантичните отношения на названията от отделните лексико-тематични и лексико-семантични групи и подгрупи“ и „Заключение и изводи от изследването“. Накрая е поместен обширен списък на използваната литература и „Приложение“, съдържащо няколко снимки на характерните за селото кукерски игри и общ изглед от с. Долен.

В увода К. Дюлгерова мотивира избора си на тема. Основният мотив за докторантката е, че говорът на с. Долен не е проучван. След това авторката дава кратки исторически, етнографски и географски сведения за изследвания ареал. Следва описание на целта, задачите, предмета и обекта на изследване. Авторката представя също така и методологията, която използва в своята работа. В същата глава К. Дюлгерова прави преглед на основни трудове по обща и диалектна лексикология и лексикография. Изложението разкрива авторката като изследовател с богата библиографска информираност. Трудовете са организирани в три рубрики, направен е коментар. В сравнение с предишния вариант на труда са отстранени тези, които нямат отношение към проблематиката. Във всичко това виждаме безспорното израстване на докторантката.

Следва представяне на основните особености на говора на с. Долен. Описанието е направено традиционно в духа, в който се прави описание на говор: представяне на фонетичните особености, на наследници на старобългарските гласни, описание на фонетични явления като наличието на редукция. Следва описание на морфологичните особености на диалекта като употреба тройна членна морфема, употреба на умалителни форми и т.н. Някои граматически категории са онагледени с таблици. Стойността на главата е в това, че за първи път се прави описание на говора на с. Долен.

Същинската част на работата започва с Четвърта глава, озаглавена *Класификация на диалектната лексика в лексико-тематични и лексико-*

семантични групи и подгрупи. В началото на главата авторката посочва, че лично събраният материал е класифициран и организиран в седем лексико-семантични групи, като за модел на групиране служи инструкцията на Ст. Стойков и М. Младенов – „Упътване за проучване лексиката на местен говор” (Стойков, Младенов 1971).

Разгледаните лексико-семантични групи са следните: *Природа*, *Растителен свят*, *Животински свят*, *Земеделие*, *Животновъдство*, *Човек*, *Устройство* и *Обзавеждане на дома*. Всяка една от групите е разделена на подгрупи, напр. лексико-тематичната група *Природа* е разделена на *Названия на земни форми* и *Названия на водни и блатисти места* също в духа на Упътването. При определянето на основните лексико-семантични групи К. Дюлгерова използва основно ономаσιологичен и семасиологичен подход. Анализът се основава на лично събран, вече в достатъчно количество, материал. Обикновено се дава общото название на понятието, напр. „Общото название на диворастящи растения в нивите и ливадите е *тр'авъ* ж. ‘трева’“, след което се представят останалите названия:

– *жа̀б'ек* м. ‘зелена трева, която расте в нивите’: *Й̀атце`има`фъф`место̀ну`жа̀б'ек,`оти`йе`бл̀изу`ду`чѐйрен*, срв. названието *жабък* ‘цвете великденче, буболек; зелено водорасло в полузастояли води’ (БЕР, т. I, 1971: 519-520). Мотивацията на названието *жа̀б'ек* е свързана с вида на тревата, както и с това, че растението вирее на влажни места, където е местоживеенето на жабата. Названието се среща и в други диалекти – *за̀батина*, *жѐбѐк* (Митринов 2011: 212);

– названието със значение ‘вид плевел, пълзяща пшенична трева, т. нар. кучешка трева’ в говора е *ер̀к* м.: *Фъф`место̀ну`има`й̀атце`ер̀к*.

За всяко название авторката дава определение, кратък контекст, прави препратка към етимологията на думата и понякога сравнение с други диалекти.

Следващата, Пета глава, представлява обобщение на лексико-семантичните отношения на названията от отделните лексико-тематични и лексико-семантични групи и подгрупи по признаците номинация по характерен признак, по форма, свойство, действие и т.н. На базата на събрания автентичен материал К. Дюлгерова прави извода, че голяма част от названията в доленския диалект притежават мотивационен признак. В отделни, добре структурирани рубрики, авторката разграничава видовете МП. Напр.

- **названия, мотивирани от основен семантичен признак качество и производни от съществителни и прилагателни имена.** Такива названия са лексемите, назоваващи човек според възрастта и пола – *ста̀ркъ, ста̀рку, жѐнцку дѐте, мѝску, йуна̀к*; думи, назоваващи храни – *пр'асну* ‘прясно мляко’; думи назоваващи животни – *сѝнек*, производно от синия цвят по главата на гущера и т.н.

- **названия, мотивирани от основен семантичен белег действие и производни от глагол.** Тук авторката е посочила названия на лица – *га̀л'ник* и *га̀л'ницъ*, които са мотивирани от глагола *га̀л'ам* ‘обичам’; *пòстелкъ* от *пòстелвѝм* ‘постеля’; *бѝркàчкъ* от *бѝркѝм* ‘бия мляко’ и т.н.

След като систематизира названията по основен семантичен признак, К. Дюлгерова извежда лексико-семантичните парадигми в говора. В теоретично отношение приема схващането на П. Филин и В. Радева за лексико-семантична парадигма. Авторката успява да открие ЛСП при названията на раждане (при животните), при названията за добиване на желание за заплождане (при животните), при названията на храните; при названията за обработване на земя и т.н.

К. Дюлгерова посочва също така лексеми, които не са мотивирани. Това според нея са диалектни термини като *бѝнче* ‘теле над 6-месечна възраст’, *прòсутник* ‘баница с праз лук или зеле’. Авторката анализира семантичните отношения между немотивираните названия –

хиперонимия – хипонимия, холонимия – меронимия. Богатият лингвистичен материал позволява на К. Дюлгерова да даде примери за диалектната многозначност, диалектните синоними и омоними, словообразователни диалектизми и т.н.

Дисертационният труд завършва с изводи. Те са ясно формулирани и убедителни. На базата на лингвистичния материал авторката класифицира доленския говор като родопски, а в по-широк план като рупски. Изводът е базиран на фонетичните и морфологични особености на диалекта.

Анализът на лексиката откъм произход показва, че повечето названия са от домашен произход, като се наблюдава влияние от турски и гръцки език.

Голяма част от лексемите са мотивирани, като мотивацията може да е базирана на различни признаци.

Очертаните ЛТГ и ЛСГ могат да се обособят в различни лексико-семантични парадигми.

Материалът позволява да се разсъждава върху лексикално-семантични отношения между думите, като синонимия, антонимия и т.н.

Бих искал да допълня, че Кремена Дюлгерова е автор на четири статии по темата, участвала е в научни форуми. Подготвила е също така Автореферат по темата на дисертацията.

На базата на показаните постигнатите резултати смятам, че трудът на К. Дюлгерова *Организация на лексиката в лексико-семантични групи (по материали от златоградския говор)* е приносно изследване в областта на диалектологията. За първи път се прави цялостно изследване на доленския говор. На базата на организирания по лексико-тематични и лексико-семантични групи и подгрупи е изграден модел според структурните, етимологичните, семантичните особености на названията, техните мотивационни признаци, според които са възникнали. Направено е описание на лексикалната система на диалекта в семантичен план,

изследвани са различни типове лексикално-семантични отношения в самата лексика.

В заключение – гласувам „ЗА“ на Кремена Каменова Дюлгерова-Узунова да бъде присъдена научната и образователна степен „доктор“.

3.08.2023 г.

доц. д-р Кирил Първанов